HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi
tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 8 | Temmuz 1939 | Sayı : 93

HALK TÜRKÜLERİ

II

Halk şarkısı nedir ?

Halk şarkısını bir çok âlim ve müverrihler türlü türlü târif etmişlerdir. Alman âlim ve müverrihi (Hugo Riemann) a göre halk türküsü üç kısma ayrılmakta ve her kısım ayrı ayrı tarif edilmektedir :

1. Nağmesi ve güftesi kimin tarafından yapıldığı belli olmıyanlar.
2. Bir çok sebep ve saiklerle halk tarafından benimsenmiş ve halk şarkısı ifadesini taşıyanlar.
3. Melodik ve armonik bünyesi kolayca anlaşılan ve populer bir eda taşıyanlar.

Yine Alman âlimi (Mozer) e göre, umumun müşterek malı olan şarkı ve melodi, Fransız âlimi (Mişel Brenet) e göre halk tarafından benimsenen ve kulaktan kulağa verilmek suretile yayılan şarkılardır. İngiliz âlimi (Prat) a göre, köylü ve halk arasından çıkıp an'ane haline gelen, yine İngiliz âlimi (Breniers) e göre, halkın müşterek malı olan en basit, düz ve sade şarkılardır ki, bestekârları belli olmaz.

Şarkı ve şiir folkloru

Ne gibi ve nasıl şeylerin folklor maddesi sayılabileceğini tetkik etmek faydalı olacaktır. (Van Gennep), «Folkor» adlı kitabında folklor ile edebiyat tarihi arasında iş bölümünü düşünürken, bu yolda bir bölü-

mün şahsiyetlerin teşekkülü itibarile yapılması lâzım geldiğini söylüyor. Yani şairlerin, ediplerin, hikâyecilerin bizzat görünmedikleri devirlerin folklor tarafından ve şahsiyetlerin teşekkül ettiği devirlerin de edebiyat tarihi tarafından tetkik olunması icap ettiğini izah ediyor.

Türküler toplanırken sorulup araştırılması gereken noktalar

1. Türkünün adı.
2. Türkünün güfte başı.
3. Türkünün alındığı yer ve tarih.
4. Mümkünse çıktığı yer ve tarih ve ne üzerine çıkarıldığı.
5. Kimden alındığı.
6. Türküyü verenin :
   - A. Adı ve yaşı
   - B. İşi.
   - C. Türküyü nereden ve kimden duyduğu
   - D. Şehir ve sanat musikisile alâkası olup olmadığı
   - E. Türküyü hangi musiki âletile çaldığı (eğer çalgı ile çalındı ise)
   - F. Alaturka, alafranga musiki muhitinde bulunup bulunmadığı ve türküyü gramofondan geçip geçmediği.
7. Türkünün hangi vasıta ile tesbit edildiği :
   - A. Notasının bulunduğu yer ve numara
   - B. Diskinin bulunduğu yer ve numara
   - C. Filminin bulunduğu yer ve numara
8. Yayıldığı saha.
9. Oyun havası olarak kullanılıp kullanılmadığı.

Türkü plâğa alınmadan evvel notasını yazmalı ve kronom derecesini tayin etmelidir. En sonunda da altı, yedi saniye sürecek kadar bir La diyapezonla da melodinin süratini ve tonunu tayin etmelidir. Bu nokta bilhassa ilmî tetkikler için çok faydalıdır.

Türkülerin doğuş şartları

Türkü, bir teessür ve tahassüsü ifade ihtiyacının neticelerinden biridir. Bu suretle meydana gelen türkü, kendisini tevlit eden hâdise ve heyecanın şiddet ve kuvvetitle mütenasip şekilde maşreî vicdanda mevki bulur ve kökleşir.

Türküler, en çok köklü an'anelere malik halk zümreleri arasından

çıkar. Bunlar halktaki kültür canlılığının ifadesi olmakla beraber seciye ve ruhiyat tetkikleri için de mühim malzeme mahiyetindedirler.

Bütün folklor maddelerinde olduğu gibi, bir türkünün hayatında da üç safha görülür : Menşe, seyir, istihale. Türküler, şifahî an'ane ile ağızdan ağıza geçip değiştiği için bunların menşelerine dair müsbet bir delil bulmak zordur. Bunlardan hemen pek azının çıktığı yer sağlam olarak gösterilebilir. Çünkü bir türkü sözünün, nağmenin benimsenmesine ve söylenmesine göre daima gezici bir halde bulunduğu aşikârdır. Eski zamanlarda, şimendifer, otomobil gibi seri nakil vasıtalarının bulunmadığı devirlerde türküleri bir yerden bir yere askerler, arabacılar, âşıklar, kervancılar getirip götürürlerdi. Anadolunun, Rumelinin yiğitleri, köylerinden, kasabalarından çok uzak serhadlerde memleketlerinin hasret ve hatıralarını bununla terennüm ederler, Anadoluyu yer yer gezen âşıklar, köyler ve kasabalar arasında işleyen arabacılar uzun ve tükenmez yolları hep bu türkülerin refakatile kat ederlerdi. Böylelikle türküler yer yer dağılırdı. Bir memleketten diğer bir memlekete, bir diyardan başka bir diyara giden kervanlar, okka ve arşın malı olmıyan bu türküleri de taşırlardı. Bu sebepten dolayı türküleri bir mahal veya memlekete mal edivermek doğru değildir. Bunların bir memleket içinde seyretmeleri değil, başka ve komşu memleketlerin hudutlarını bile aştıkları yapılan tetkiklerde ortaya çıkmıştır.

Komşuluk, ticaret temasları, muhaceretler, müstemleke münasebetleri ve daha bir çok sebeplerle bir yerden başka bir yere geçen türküler, sayılamıyacak derecede çoktur. Meselâ Fransa halk türkülerinin Belçika, İsviçre, hattâ Kanada'nın fransızca konuşan yerelrine kadar gittiği görülmüştür. Bir türkünün içinde bir memleket veya o memlekete ait bir mevkiin ismi bulunması, o türkünün oradan çıktığına delil sayılmaz. Çünkü türkülerin içindeki isimler, teşbihler, gezdikleri, uğradıkları yerlere göre de değişmektedir. Meselâ :

Şu Aydının ortasında kahveler
İçer içer sarhoş olur efeler

türküsü, Konya taraflarındaki Sillede çalınıp söylenirken muhit ve memlekete tâbi olarak :

Şu Sillenin ortasında kahveler
İçer içer sarhoş olur efeler

şeklini alır.

Türkülerin ne zaman çıktığını da kestirmek mümkün değildir. Türkülerin sözlerinden ve nağmelerinden bunu anlamak ta zordur. Melodi-

nin karakterlerinden bunu biraz tayin mümkün olsa da, o da bestekârı belli olanlara göre yapılacağından bu cihetden de bir netice elde etmek kabil değildir.

Türkülerin kimin tarafından çıkarıldığı da tayin edilemez. Bazı çengilerin türkü yakdıkları vaki ise de, şarkıların umumiyetle çıkışları, yayılış ve yakılışları tesbit edilememektedir. Bunlar satırlara geçmeyip, doğrudan doğruya derin ve maşerî duyguları ifade etmeleri dolayısile sahipsizdirler.

Türkülerimiz, tipleri itibarile iki kısma ayrılmaktadır : Kırık hava, yani mezüre türküler; kırık hava ve oyun havaları bu kısma dahildir. Uzun hava, yani resitatif türküler ki Kayabaşı, Çukurova, Bozlak bu çeşitdendir. Kayabaşı tabiri, garbî Anadoluda, Bozlak ve Çukurova tabirleri de orta ve cenubî kısımlarda söylenmektedir. Karadeniz kıyılarındaki çok oynak havalara şark vilâyetlerinde Yalı havası derler.

Yeni çıkan bir türkü, eski ve evvelce mevcut olan şarkıdan nağme ve güfte itibarile iştifade eder. Çok defa sözler, eski bestelere geçirilerek söylenir. Anadoluda halen türkü çıkarılan köyler vardır.

Türkülerin intişar sahaları

Türküler bu noktadan üç kısma ayrılmak mümkündür :

1. Mevziî ve mahallî türküler.
2. Az münteşir türküler.
3. Çok münteşir ve köklü türküler.

Mevziî türküler :

1. Köyde, kasabadaki bir hâdiseye karşı halkın teessür ve alâkasından mütevellit türkülerdir. Bunların intişar sahaları nisbeten dardır.

2. Muayyen ve coğrafî bir hudut dahilindeki halkın mizaç ve tabiatile alâkadar türküler, Zeybek ve Karadeniz havaları gibi.

Çok Münteşir türküler :

Halkın umumî hissiyat ve temayülüne uygun kahramanlık ve heyecanlı aşk hikâyelerile efsanelere müstenit olanlardır, Köroğlu, Kerem gibi. Bu cins türküleri vaktile âşıklar, menkıbelerile birlikte yer yer gezdirerek her tarafa yaymışlardır.

Bir yerden başka bir yere giden trkülerde görülen başlıca değişiklikler şunlardır :

1. Lehcede
2. Kelimede ve cümlede
3. Nağmede

4. Ya bütün güftenin, yahut bütün şarkının değişmesi. Meselâ garbî Anadoluda :

Ekinler ekilirken
Dibine dökülürken
Kız saçından üç tel ver
Kefenim dikilirken.

Türküsü cenup vilâyetlerinde :

Ekinler ekiliptür
Dibine dökülüptür
Kız saçından üç tel ver
Kefenim dikilüptür.

halini alır. Keza kelimede değişiklik çok defa tabiî dekorlara ve manazıra tâbidir. Meselâ :

Meşeli dağlar meşeli
Altına kilim döşeli
Kül oldum kebap oldum
Senin sevgine düşeli.

Köy türküsü şehire girince :

Havuzum dört köşeli
İçi mermer döşeli
Eridim helâk oldum
Senin aşkına düşeli.

şeklini almıştır. Yine aynı türkü Hatayda :

Meşelidir karşiki dağlar meşeli
Teşrif eyle bizim hane döşeli
Kaç yıl oldu kız sevdana düşeli

şekline girer.

Bu suretle folklor şehir ve sanat musikisinde olduğu gibi havas edebiyatında da halka ait unsurların hissesini sahih bir surette göstererek bu edebiyatın tarihini tenvir ile bunların her birinin orijinalitesini daha iyi anlamağa hizmet eder. Bundan başka türkü, her yerin teganni tarz ve karakterine göre de tahavvül eder. Bunun misalini mekanik vasıtalarla alınan musiki parçalarında görmek mümkündür. Bunlarda iklim ve arazinin hareketlerinin tesiri de barizdir. Bu değişikliklerle beraber türküler, doğuşlarında olduğu gibi, değişmelerinde, gezişlerinde de o mahallerin manzara ve dekorile konuşma şekillerine tâbi oluyor.

Yusuf Ziya Demirci

SANAT VE MESLEKLERLE İLİŞKİLİ HALK İNANMALARI

Avcılık :

Ava giderken avcılara rastlayan kimse, « uğurlar olsun » demezse o gün av vurulmaz.

Bir avcının köpeği, kuşu kaldırdığı esnada, yanında bulunan diğer avcı o kuşa tüfek atmaz, atıp vursa bile kuş evvelki avcının olur. Yalnız birinci avcı vuramazsa o takdirde diğer avcı kuşu tüfek atar, vurursa kuş kendisinin olur.

Balıkçılık

Balıkçılar, sabahleyin balığa çıkarken ilk gördükleri adamın kendilerine « uğurlar olsun » demesini isterler. Aksi takdirde işlerinin iyi gitmiyeceğinden korkarlar.

Balıkçılar, sabahleyin balığa çıkarken, birbirlerini görünce «rasgele» derler. Bu suretle o günkü işlerinin iyi gideceğine inanırlar.

Balıkçılar, sabahleyin balığa çıkarken, birbirlerini görünce «rastgele» derler. Bu suretle o günkü işlerinin iyi gideceğine inanırlar.

Balıkçılar, ağları çekerken hep bir ağızdan şu güfteyi söylerler :

Haydi ya Allah kepçe vuralım
Allah versin.
Haydi ya Allah kepçe vuralım
Allah versin.

Yeni yaptırılan bir kayığı denize indirirken kurban kesmek, yahut denize bir yumurta atmak balıkçılar arasında âdettir.

Mart ayını balıkçılar kısır ay sayarlar.

Bir balıkçı, sabahleyin balık tutmak üzere sandalına binerken birisi ona « öğle yemeğine bana biraz balık getir » derse, o gün balık olmaz, yahut balıkçı balık tutamaz, mutlaka bir aksilik çıkar. Onun için balıkçılar balığa giderlerken kendilerine balık ısmarlanmsını istemezler.

Balıkçılar, denize ilk açıldıkları sırada önlerine ayı balığı çıkarsa, o günü uğursuz sayar, balık tutmazlar.

Çiftçilik :

Çiftçiler, sabahleyin besmele ile işe başlamazlarsa o gün işleri iyi gitmez.

Çiftçiler, cuma günü toprağa el sürmek ve tohum atmak istemezler.

Çiftçiler, kendilerine «iş olsun» denilmesini uğur sayarlar.

Ekin yüklü bir arabanın önünden herhangi bir kimse geçerse çiftçiler bunu fena telâkki ederler.

Ekin yüklü bir araba hakkında « ne insafsız adamlar, araba bu kadar yüklenir mi, hayvanlara yazık olmuş » tarzında fena bir şey söylenirse, araba mutlaka kazaya uğrar.

Ekinleri nazardan korumak için geyik kafası asmak âdettir.

Bir çiftçi, sabahleyin tarlasına giderken aç gözlü olduğunu bildiği bir adama rast gelirse, yoldan dönüp evine gelir ve biraz oturduktan sonra tekrar çıkar. Eğer böyle hareket etmezse, ya kendisi, yahut hayvanı hastalanır.

Çiftçiler, kasımın ilk günü tohum atmayı uğurlu saymazlar.

Yağmur yağmadığı, havaların kurak gittiği zamanlarda, çiftçiler bir öküz keserek etlerini yerler, başını bir sırığa geçirerek dolaştırırlar.

Çif thayvanlarını nazardan korumak için, hayvanların alnında yumurta kırılır.

Bir kısrak doğuramadan önce, doğacak yavrunun hangi renkte olması isteniyorsa, kısrağın altına o renkte bir bez konur.

Demircilik :

Demirciliğe intisap eden bir çırağın, sanat için muayyen olan müddeti ikmal ederek kalfa çıkarılması, yani kendi başına dükkân sahibi olmak hakkını kazanması, eskiden merasime tabi tutulur ve bu merasime yakın zamanlara kadar riayet edilirdi. Bu merasimde kalfa olacak çırağın ustası, onun arkadaşları ve tanıdıkları ve onların da çırakları hazır bulunurdu. Merasimde bir ziyafet verilir, yemekten sonra, kalfa olacak çırak, hazır bulunanlara şerbet ikram ederdi. Kalfa olacak çırağın ustası diğer ustaların ortasında oturur, şerbet en sonra ona verilirdi. Merasimde kalfa olacak çırağın büyük küçük bir eseri ortaya konulur, bunun önünde ustası kendisine şu nasihati verirdi : « Oğul, bugün seni kalfa çıkarıyorum, artık sen de kendi başına çalışacak, Allah ne verirse onunla geçineceksin. Dikkat et, kazancın helâl olsun, kimsenin malına göz koyma, elindeki keski gibi hak sözü söylemekte keskin ol. Allahı her yerde hazır ve nâzır bilerek ona dirlik et ! » Bunları söyledikten sonra usta salavat getirir, çırak ustasının ve diğer ustaların ellerini öper ve ustası da ona bir örs ve bir çekiç hediye ederdi.

Bir demirci, salı günü hiç bir yeni işe başlamaz. Şayed başlayacak olursa, o işin fena olacağını ve uzun süreceğini zanneder. Eğer muhakkak

salı günü yeni bir işe başlamak lâzım gelirse, pazartesi günü o işin küçük bir kısmını yapar ve salı günü diğer kısımlarını tamamlar.

Ticaret :

Çok müşteri gelmesi için dükkânın bir tarafına karınca duası asılır.

Uğuru tecrübe edilen müşteri dükkânda çok bekletilir.

Berberler sabahleyin ilk tıraş ettikleri müşteriden para alamazlarsa, o gün işlerinin fena gideceğinden korkarlar.

Satıcılar cömerd bildikleri müşteri için yeni bir şey açmayı (sandık, top, paket, teneke gibi..) çok uğurlu sayarlar. Hasis bildikleri müşterinin parasını almak da onlar için uğurludur.

Sermayeden az fiat veren ilk müşteri uğursuzdur.

Mevsimler, aylar, günler, geceler, vakitler

Cumartesi günü çamaşır yıkanması günah sayılır. Çünkü o gün Peygamberin kızı Fatma dünyaya çocuk getirecekmiş. Komşularından bir ikisinin doğum esnasında yanında bulunmasını istemiş. Fakat hangi komşuya haber gönderildi ise, çamaşır yıkadıkları, binaenaleyh Fatmanın yanında bulunamıyacakları anlşılmış. Fatma da «cumartesi günü çamaşır yıkayanların ocağı yanmasın» diye beddua etmiş.

Küçük çocuğu ölen kadının pazar günü çamaşır yıkaması günahtır. Çünkü o gün ölen çocuk, diğer ölülere su taşırmış. Annesi çamaşır yıkadığı takdirde çocuğun kırbası delinirmiş. « Kırban ne oldu ? » diyenlere çocuk, « annem çamaşır yıkayor, onun için delindi » dermiş.

Salı günü kapıya gelen bir fakire sadaka verilmediği takdirde, ev içindekilerin başına bir felâket geleceğine inanılır.

Ayın son çarşamba günü herhangi bir iş yapılması uğurlu sayılmaz.

Pazartesi ve perşembe günleri yapılan işlerden hayır görülür.

Ezandan sonra komşuya tuz ve ateş verilirse evin bereketi kalmaz.

Ayın ilk cuma günü yürümeyen çocuğun kuşağı müezzine verilir, müezzin salâ okurken kuşağı minarede sallar ve bu esnada çocuk da kıbleye karşı sallanırsa, çok geçmeden yürür.

İkindiden sonra komşuya kara bakır verilirse insan iftiraya oğrar.

İkindiden sonra komşuya tuz verilirse üzülecek bir haber alınır.

Vakitsiz horos öterse hava iyi ise fena, fena ise iyi olacak demektir.

Paskalye günü, gün doğmadan hasır yakılır, üzerinden atlanırsa, insan günahlarından kurtlur.

Paskalye günü ısırgan otu bele sokulursa ağrı kalmaz.

Gece aynaya bakanın ömrü kısalır.

BÜYÜ, FAL VE RÜYA TABİRLERİ

Büyüler

Bir karı kocanın ilk yattıkları yatağın arasına veya altına yılan derisi konursa, o karı kocanın arasına soğukluk girer.

Kırk tane kara büberin her birine ayrı ayrı okunup bunlar ateşte yakılırsa, uzakta olan bir sevgili, kendisini seveni derhal arayıp bulur.

Bir at nalı alınıp, üzerine sevilen kimsenin ismi bir kaç defa yazıldıktan sonra bu nal, mangala gömülüp bırakılırsa, nal orada kızdıkça istenen kimse de yanarmış.

Yarasa kuşu tutulup kanı sevilen kimsenin üzerine sürülür ve yarasa kapı eşiğinin altına gömülürse istenen kimse hemen koşup gelir.

Domuz yağı mezarlığa bırakılır, ertesi günü alınıp birbirinden ayrılması istenen kimselerden birinin veya ikisinin üzerine veya odasına sürülürse o kimseler yekdiğerinden nefret ederler.

Elli dirhem tereyağı mezarlığa bırakılıp ertesi sabah bir kimseye yedirilirse o kimse sevdiğinden soğur.

1. « Ak taşa yazdım aklını aldım. »

Hızır - İlyas günü dikiş diken, ertesi seneye kadar mütemadiyen yılan görür.

Nisanın beşinde havaya bak : Açık ise tohum bol, kapalı ise ekmek yoktur.

Nisan yağmuru öküzü semirtir, koyunla eğlenir, domuzu öldürür.

Mart tavuklar, nisan koyunlar, mayıs öküzler, haziran insanlar içindir.

İlk baharda insan ilk defa keçiye rast gelirse, o sene yeni bir şey giymek fırsatını bulamaz, bilâkis kuzuya rastlarsa çok elbise edinir.

İlk baharda ilk tesadüf edilen kuzu, lekesiz beyaz olursa, bütün senenin rahat geçeceğine, benekli olursa az sıkıntılı, siyah olursa ıztıraplı geçeceğine hükmolunur.

Baharda ilk defa leyleği ayakta gören o sene çok gezer, otururken gören, bilâkis seneyi bulunduğu yerde geçirir.

Nisan yağar, mayıs öğünür.

İlk ay görüldüğü zaman iki kişi evvelâ aya, sonra birbirlerine bakıp gülerlerse, o ayın bütün günleri neşeli ve sevinç içinde geçer.

O. R. Denizcioğlu

2. « Kara taşa yazdım kararını aldım. »
3. « Gök taşa yazdım gönlünü aldım. »

Yukarıdaki üç ibare ayrı ayrı birer kâğıda yazılıp birincisi kapı eşiğinin altına gömülür, ikincisi ateşe atılır, üçüncüsü de oda kapısı eşiğinin altına konursa insan istediği kimseyi kendine bendeder. Ancak bu ibarelerin kara tavuk kanile yazılması şarttır.

Bir kalıp sabunun üstüne bir kimsenin ismi yazılır, ismin üzerine de kırk bir tane iğne batırıp sabun kalıbı battal bir kuyuya atılırsa, sabun kuyuda eridikçe, üzerine ismi yazılan kimse de hastlanıp zayıflar ve sabun büsbütün eriyip bittiği gün ölür.

Deniz kenarından kırk bir tane dalga taşı (çakıl) alınır, bunların her birine bir yâsin okunarak hepsi mangala gömülürse, büyüyü yaptıran veya yapan istediği adamı kendisine bağlar.

Kırmızı büberin üstüne istenilen kimsenin ismi yazılıp büber ateşte yakılırsa o kimse hemen büyüyü yaptırana veya yapana âşık olur.

Bir kimse yarasanın boyun kemiğinin deliğinden kime bakarsa o kimseyi kendisine rapteder.

Koyunun kara ciğerinden bir parça kesilir, üzerine kırk bir iğne saplandıktan sonra üç kara kaşıkla beraber mezarlığa gömülürse istenen kimse bağlanır.

Aynı zamanda sütlü bulunan anne ve kız sütünden birer mıktar alınıp mürekkeple karıştırılır ve bununla istenen kimseye mektup yazılırsa, o kimse derhal gelir.

Pazar günü öğle ezanı vakti « elem tere keyfe » suresi yazılarak evin duvarına sokulursa, o evde oturan karı koca birbirine çok bağlı olur.

Her gün bir şeker parçasına « Elhamdülillâh » okunur ve bu şeker le bir şey pişirilirse, bunu yiyen erkek karısını çok sever.

Kırmızı bakır parçası üzerine sevilen erkek adiyle babasının adı yazılarak o bakır parçası ateşe sokulursa, o erkek karısını çok sever ve ondan ayrılmağa razı olmaz.

Kesilen kadın tırnağı ateşte yakılarak bübere karıştırılıp bir erkeğe haberi olmadan yedirilirse o erkek karısına çok bağlı olur.

Yedi «Elham», onbir «Kulhuvallah» okunursa nefret edilen kimse görülmez.

Dardağan darısı, bir evin içine serpilirse, o evde oturan karı kocanın araları açılır, erkek evinden ve karısından nefret eder, ayrılık olur.

Kırk bir tane nohudun üzerine kırk bir «Vedduha» okunur, nohutlar kullanılmadık bir çömleğin içine konulur, çömlek su ile doldurulduktan sonra karanlık bir yere gömülürse, nohutlar suyun içinde şiştikçe büyü yapılan kimse de şişer, ölecek hale gelir.

Kırk bir tane nohut alınır, bunların yedisi ezilip yenir, geri kalan nohutlar bir yere gömülür, fakat nohutlar gömülmeden evvel o yere okunup üflenir, üç ay bir gün sonra nohutlar gömülü oldukları yerden çıkarılıp bitinceye kadar her gün bir tanesi dilin altına konulursa, bunu yapan kimse, herkesi görür, lâkin onu başkaları görmez, o kimse her yere girebilir, ona kimse bir şey demez.

Bir arzunun tahakkuku için yatsı namazından sonra iki rekât murad namazı kılınır ve hiç kimse ile konuşulmadan bin tane «İnna enzelna» ve bin tane salavat okunursa insanın istediği olur.

Kocaları sert kadınlar, onları yumuşatmak ve kendilerine bağlamak için, bir muşambaya üç Lâ ilâhe illâllah, dört Muhammet yazdırır, bu muşambayı ağır bir taşın altına koyarlar. Muşamba taşın altında çürüyünceye kadar durur, çürüdüğü zaman tekrarlanır.

Büyü bozmak :

Akrep öldürülüp ateşte yakılırsa büyü bozulur.

Sokakta atın ayağından düşen nal alınıp ev kapısının eşiği altına gömüldükten sonra üzerinden atlanırsa büyü tutmz.

Ardıç katranile kapının üst eşiğine haç işareti yapılıp altından geçilirse büyü tutmaz.

Ayının tabanından bir parça kesilip yutulursa büyü tutmaz.

Ağaç mürveri kaynar suyun içine atılıp o su ile yıkanılırsa büyü bozulur.

Zeytin çekirdeği, kına, yeşil kâfuru hep bir arada ateşe atılıp tütsü yapılırsa büyü bozulur.

Üzerinde cıva taşıyan kimseyi büyü tutmaz.

Yedi dalga suyu ile yıkanan kimseyi büyü tutmaz.

Kırlangıç herhangi bir evin bir tarafında yuva yaparsa o evde oturanları büyü tutmaz.

Malta pamuğundan yapılmış iplik üzerine kırk bir düğüm bağlanır, bu düğümlerin her biri « Kul euzü » sureleri okunarak çözülür ve sonra iplik bir bardak su içine konularak bu su büyü yapılan adama içirilirse, büyü bozulur.

Cuma günü iki erkek kardeş arka arkaya vererek «Kul euzu» surelerini yazıp nusha yaparlarsa bu nushayı taşıyan kimseyi büyü tutmaz.

Yedi dükkân süprüntüsü toplanıp ateşe atılarak tütsü yapılırsa büyü bozulur.

Yedi kapı eşiğinden birer parça kesilip ateşe atılır ve evin her tarafı tütsülenirse büyü bozulur.

Zeytin çekirdeği ve maydanoz tohumu ateşte yakılıp evin her tarafı tütsülenirse büyü bozulur.

Yedi dükkân süprüntüsü toplanıp suya atılır, komşudan çalınan bir pancar ve bir yeşil kâğıtla beraber kaynatılır ve bu su ile yıkanılırsa büyü çözülür.

Büyüye tutulmamak için üzerinde yeşil kâfuru bulundurmalıdır.

Demirciden demir tortusu alınıp kaynamış suya atılır ve büyüye tutulduğunu zanneden kimse o su ile yıkanırsa büyü bozulur.

Kırlangıç pisliği kahvenin üstüne ekilirse o kahveyi içen kimseye yapılan büyü bozulmuş olur.

Leylek yuvasından çırpı indirilip yakılarak su ısıtılır ve bu su ile büyü yapılan kimse yıkanırsa, ne kadar eski olursa olsun büyünün tesirinden kurtulur.

Fallar :

Fala inanma, falsız da kalma.

Khve falı : Kahve içildikten sonra fincan, tabağa kapatılıp soğuyuncaya kadar bırakılır. Soğuduktan sonra fincan açılır. İçinde görülen kesif telve birikintileri sıkıntı ve ıztıraba, haç ve insan şekilleri keder ve musibete, yalnız baş sevince, kuş şekli yükselmeğe, beyaz daireler paraya, uzun çizgiler yola, küçük noktalar mektuba ve habere işaret sayılır. Kahve telvesinde fincanın ortası falına bakılan kimseye, kenarları yabancılara ait ferzedilir.

Tesbih falı : Evvelâ niyet edilir. Sonra tesbih püskülünün ucundan tutulur. Tesbihi tutan kimse, diz çökerek yere oturur ve tesbih hangi elinde ise o kolunun dirseğini dizine dayar. Hiç hareket etmeden ve konuşmadan durur. Tesbih sallanmağa başlar. Eğer kıbleye doğru sallanır ve dönerse niyet edilen şey olacak, aksi takdirde olmıyacak demektir.

Bakla falı : Bu fala «Fatma anamızın falı» derler. Falların en iyisi, en doğrusu budur. Kırk bir tane kuru bakla alınır. Bunların arasına küçük bir parça kömür, kaya tuzu, şeker ve para katılır. Sonra baklalara işaret konarak bunlardan biri kadın, diğeri erkek, bir üçüncüsü yabancı, diğer biri düşman, başka bir bakla hükûmet, bir başkası sevgi itibar olunur Baklalar iyice birbirine karıştırılır ve yere serpilir. Falına bakılan şahıs olarak itibar edilen baklanın yanına şeker düşmüşse, o kimse için huzur, saadet ve ağız tadı var demektir. Falına bakılan kimse olarak işaretlenen baklanın yanına para düşmüşse, o şahsın zengin olacağı, servete refaha ka-

vuşacağı anlaşılır. Falına bakılanın yanına kömür isabet ederse, keder, acı, ıztırap, hastalık, hattâ ölüm tehlikesi bulunduğuna hükmedilir. Falına bakılan şahıs farzedilen bakla ile tuz yanyana gelirse, hafif bir tatsızlık, bir dargınlık, kavga ve endişe manası çıkarılır. Falına bakılan kimsenin baklasile meselâ şeker ve kömür üçü bir araya gelirse o kimsenin huzur ve saadetle birlikte keder ve ıztırap ta hissedeceği tahmin olunur. Fal sahibinin baklası ile şeker ve paranın bir araya gelmiş bulunması en iyi faldır. Bu takdirde fal sahibi için huzur, saadet, refah ve servet mukadder demektir. Falına bakılan kimse itibar olunan bakla ile sevgi itibar olunan baklanın birbirinin yanına gelmesi aşka, izdivaca, aile teşkiline delil sayılır. Fal sahibinin baklasile hükûmet farzolunan baklanın yan yana gelmesi ise, bir memuriyet alınacağına, memuriyette terakki edileceğine işarettir. Düşman farzolunan bakla ile fal sahibinin baklası yan yana tesadüf ederse, bundan dava, kavga, münakaşa ve didişme manası alınır. Yabancı farzolunan bakla işaretlenen baklalardan yan yana gelenlerin arasına tesadüf ederse herhangi bir işin tahakkuku için engel teşkil edecek hâdiseler çıkacağına inanılır.

Bakla falı üç defa tekrar olunur, yani baklalar üç defa serpilerek fala bakılır. Bakla falına İstanbulda en ziyade Çingene kadınları bakar. Arkalarında küçük bir heybe ile her gün sokaklarda dolaşan bu kadınlar, «fala bakarım, niyet açarım» nidasile haykırırlar ve sonra çağrıldıkları takdirde bir evin kapısı önünde baklalarını dökerek işlerini yaparlar. Bakla falına bakan Çingene kadınlarına İstanbul sokaklarında eskiden her adım başında tesadüf edilirdi. Hocalık, üfürükçülük, falcılık yasak edildikten sonra bunların sayıları oldukça azalmıştır. Şimdi bunlar ellerinde bir kaç maşa, kürek, sacayak oduğu hadle dolaşmakta ve bu ufak tefek eşyayı satmak bahanesile ve hafif bir sesle falcılık yaptıklarını da halka bildirmektedirler.

Eskiden İstanbul kadınları bakla falına hakikaten meraklı idiler. Bunun için falcı Çingene kadınları mahalleler arasında çok müşteri bulur ve hele bunların biraz şarlatanları epeyce para kazanırdı. Şimdi de bakla falına meraklı olanlar yok değildir. Fakat artık bu fal İstanbul kadınları için daha ziyade bir eğlence mevzuu olmuş, gülme vesilesi halini almıştır.

Rüya tâbirleri :

Rüyada ölü görülürse diri gelir.

Rüyasında öldüğünü gören kimsenin ömrü uzun olur.

Rüyasında dişi çıkarılan kimsenin, dişi çıkarken acı duyması yakınlarından, acı duymaması uzak tanıdıklarından birinin öleceğine işarettir.

ISPARTADA KULLANILAN TÂBİRLER

1 — Gök görmedik	:	Görgüsüz adam, yeşilliğe kavuşan keçilerin otlara saldırışından kinaye.
2 — Karnı tok, eyni pek	:	Karnı tok, sırtı pek.
3 — Yanılıp yenildim	:	Nasılsa bir gaflet ettim.
4 — İzin sıra gitmek	:	Birisinin arkasından gitmek, takip etmek.
5 — Sele serpe	:	Enine boyuna, serbest serbest, sele serpe yatmak.
6 — İllik şenlik	:	Kalabalık, zevk ve ahenk olan yerler.
7 — Değiş tokuş	:	Takas, mahsup, mübadele.
8 — Keşnişine karmak	:	Kangıran olmak.
9 — Kıvrım büküm	:	Beddua olarak kullanılır « kıvrım büküm ol inşallah » .
10 — Gönüllü gönülsüz	:	İster istemez, Tav'an, kerhen.
11 — Aklı erik	:	Âkil, dâna, ergin adam.
12 — Engücü, son gücü	:	Eninde, sonunda, evvel ahır.

Rüyada hamamda yıkanıp çıktığını görmek sıkıntıdan kurtulmağa, yıkanırken uyanmak da sıkıntıya uğramağa delâlet eder.

Rüyasında saçını tarayan, ip ve yatak gören kimse yolculuğa çıkar.

Rüyada elmas takmak memuriyette terfie, siyah, al ve kız çocuğu görmek tez bir habere delâlet eder.

Rüyada dizi ile inci görülmesi iyiliğe ve zengiliğe, dane ile dağınık inciler de göz yaşına işarettir.

Rüyasında ağlayan, kendisini sevindirecek bir haber alır.

Bir kimse tanıdığına veya kendisine ait fena bir rüya görürse, uyandığı zaman « hayırdır inşallah » dedikten sonra, üç ihlâs, bir fâtiha okuyarak sağına ve soluna üfler ve gördüğü rüyayı başkasına söylemezse, rüyası gerçekleşmez.

Bir kimse rüyasında kan görürse, rüya kesilir.

Rüyada ata binmek, memuriyette terakki edileceğine, ata bindikten sonra atın huysuzlanması, o memuriyetin çok devam etmiyeceğine, bilâkis atla uzunca bir müddet gezilmesi, memuriyetin hayırlı olacağına delildir.

Âdil Özseven

13 — Küllüğün çok olsun	:	Kolay gelsin (Afyonda da söylenir)
14 — Türün türün kokmak	:	Güzel güzel kokmak.
15 — Övül, yavul geçinmek	:	Şöyle böyle geçinmek.
16 — Güle, güvene gitmek	:	Sevine sevine gitmek.
17 — İçi geçmek	:	Henüz uyumuş olmak, içim geçmiş, henüz yatmışım.
18 — Yerip, yevçmek	:	Zemmetmek, yere geçirmek.
19 — Kızıl ıssı	.	Eyyamı bahur, yazın en sıcak günleri.
20 — Yok ölümünde öldü	:	Fakrü zaruretle öldü.
21 — Gözbelertmek	:	Göziyle bir şeyi menetmek.
22 — İlkim	:	İlk çocuğum.
23 — Göre kapanmak	:	Hasretini çektiği veya çok sevdiği birisini görünce yerlere yatarcasına sevinmek, ona fevkalâde izaz ve ikramda bulunmak.
24 — Son gürlük	:	İnsanın son zamanlarda muradına nail olması, Allah son gürlüğü versin.
25 — Araya varmak	:	Aramağa gitmek.
26 — Araya düşmek	:	Aramak için yola düşmek.
27 — Değirmenin boylası	:	Suyun oluktan değirmenin çarhına geçtiği yer.
28 —Kese kes veya kesine kes	:	Maktu fiat.
29 — Usul kesil olmak	:	Bir şeyden vazgeçmek.
30 — Çalpan çarık diz yamalı	:	Ne üstte var, ne ayakta var. «Çalpan» demek çarığın sırımla tamir edilmesi demektir.
31 —Gere gelmek, gere gelsin	:	Kolay gelsin, iş üresin demektir. Yemek ve iş hususlarında kullanılır.
32 — Nahha hemen Allahından bul	:	Bedduadır.
33 — Üstüne düşeni işle	:	Vicdanının istediğini yap.
34 — İyiliğin karşı gelsin	:	Dua makamındadır.
35 — Gün vurgunu Güneş çalığı Gün yanığı Gün çalığı		Güneşten yanmış adam.
36 — Elin kuş, dibin taş, Perri kızlarına yoldaş. Huri kızlarına başlattım, Perri kızlarına işlettim.		Bir işe, bilhassa örgü işlerine başlanırken çabuk bitmek için söylenir.

ERZURUM DİLBERİ

MASAL

Bir varmış, bir yokmuş, Erzurumda zengin bir tüccar varmış. Bu tüccar bir gün rüyasında İstanbulda bir güzel kız görür, bunun yanağında bir ben ve benin üstünde de üç inci varmış. Buna âşık olur ve İstanbula gider, doğruca bir ticarethaneye uğrar, sahibile biraz konuştuktan sonra ticarethane sahibi sorar :

— Niçin geldin?

Erzurum taciri de :

— Benim Erzurumda ticarethanem var, ben buraya ticaret için gelmedim; rüyamda İstanbulda bir güzel kız gördüm, yanağında beni ve benin üstünde de üç inci vardı, ona âşık oldum, onun için İstanbula geldim.

Ticarethane sahibi :

— Ben İzmirliyim, beş yaşında İstanbula geldim, öyle güzel işitme-

---

37 — Akar kokar	:	Deri.
38 — Etmiye, komiye, ermiye inşallah	:	Bedduadır.
39 — Boyun devrilsin	:	Bedduadır.
40 — Baş semenden git	:	Bedduadır.
41 — Emeneşmeden	:	Üşenmeden. «Emeneşmeden gelmiş»
42 — Garagasbenlik etmek	:	Cebrü şiddetle iş görmek.
43 — Dangıl dungul	:	Saygısızca, patavatsız.
44 — Viri yavrum, kaç aman kaç	:	Aman yavrum çekli.
45 — Davundan gidesice	:	(İlenc) Taundan gidesice.
46 — Canım çekendi	:	Arzu ettim.
47 — Can sıkın	:	Can sıkıntısı.
48 — Meh	:	Al, alınız.
49 — Kıbıdık, kıbıdık	:	Acele acele (Kıbıdık kıbıdık gidiyor)
50 — Ikıl ıkıl	:	Emekliye, emekliye.
51 — Dabırhanen mı döğülü - yor	:	(Kalabalığınmı var, giderin mi çok ? Niye sıkılıyorsun), manalarına gelir.
52 — Koma, komad	:	Git şu işi gör.
53 — Aslı	:	Zaten (aslı başım ağrıyor)
54 — Kıvrak	:	İşveli, şüratli.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

dim, der.

Öbürü :

— Nasıl yok, ben bulayım da sen de gör, der. Meğerse o güzel, ticarethane sahibinin hanımı imiş.

— Eğer bulursan bana da gel söyle, der.

Ertesi gün olur, aramağa başlar, ihtiyar bir kadın bularak kadını kandırır, ihtiyar o güzelin evine gider, hanımın yanına çıkar, hanımla biraz oturduktan sonra ihtiyar :

— Kızım sen böyle güzel olduğun için Erzurum dilberi seni rüyasında görmüş, sana âşık olmuş, senin için buraya kadar geldi, seninle bir saat kadar görüşmek istiyor. Hanım :

— Nasıl olur, der, benim beyim daha genç, daha güzel, beyime karşı o hiyaneti nasıl yaparım, sonra benim dört kardeşim var, duyarlarsa benim başımı keserler. İhtiyar kadın doğruca Erzurum dilberine gider ve anlatır. Erzurum dilberi ticarethane sahibine söyler, o da :

— Burada öyle güzel yoktur.

— Nasıl olmaz, ben onu mutlak göreceğim.

Aradan bir kaç gün geçer, ihtiyar yine güzelin evine gider :

— Ben seni çok sevdiğim için görmeğe geldim, der. Biraz oturduktan sonra ihtiyar cebinden şeker çıkararak yemeğe başlar :

— Akşam oğlum getirdi, cebimde kalmış, der. Ona da iki üç tane verir. Hanım da şekerleri yedikten sonra :

— Beni geçen gün bir adamla görüştürmek istiyordun, şimdi benim canım da onunla görüşmek istiyor, der. İhtiyar hemen Erzurum dilberine haber verir, onu güzelin evine götüreceğini söyler, Erzurum dilberi ticarethaneye uğrayarak beye :

— Ben gidiyorum, beni istedi der ve gider. İhtiyar Erzurum dilberini hanımın yanına getirir, hanımla otururken zil çalmağa başlar, evin beyi gelir, hanım hemen Erzurum dilberini hasıra sararak duvara yaslar, beyini karşılar. Bey etrafı güzelce arar, fakat kimseyi göremez. Ticarethane sahibi gider. Erzurum dilberi hasırdan çıkar, ticarethaneye gider. Ticarethane sahibine :

— Gördün mü bulamazsın dedin, nasıl yarım saat oturduk, fakat evin beyi geldi, hanım beni bir hasıra sararak gizledi, evin beyi gittikten sonra hasırdan çıkardı, varın da yine gidip göreceğim der. Ertesi günü giderken yine ticarethaneye uğrar :

— İşte gidiyorum, der. Yine konuşurlarken kapı çalınır, Erzurum dilberini bir sepete koyarak ocaklıktan aşağıya asar. Bey gelip etrafı dikkatle muayene eder, ne kadar hasır varsa ocaklıkta yakar. Artık her şeyden ümidini keser. Bir şey bulamaz. Karısına kefil olur, hem de şüphesi

gider. Hanım Erzurum dilberini sepetten çıkarır, toz duman içinde kalmış üzerini düzelttikten sonra ticarethaneye gider, der ki :

— Gördün mü nasıl buldum, bu gün de otururken kapı çalındı, hanım beni sepete koyarak ocaklığa astı. Evin beyi de hasırları yaktı, beni dumana verdi, yarın da yine gideceğim. Zavallı adam nasıl olur diye şaşırır. Ertesi günü gider, hanım hemen :

— Bu gün hava güzel, havuzun kenarında oturalım, der. Havuzun kenarında otururken kapı çalınır, Erzurum dilberi havuza atlar, havuzdaki kabaklardan bir tanesini başına geçirir. Hanım beyi karşılar ve havuzun başına gelir. Beyin elinde bir çok para olduğunu gören hanım beye :

— Şu kabaklara parasına nişan atalım, der .Bey hemen bir taş alıp kabağa atar, hanım hemen elini çırparak bey attı diye bağırır, o zaman kabak sallanır, bey vuramaz. Hanım atar, bey elini çırpar, hanım attı der, kabak çabalamaz, taş vurur. Bey elindeki paraları hanıma verir. Bakar ki hanımda bir fenalık yok, yine mağazasına döner. Erzurum dilberi de havuzdan çıkarak doğruca ticarethaneye gider.

— İşte bak yine gittim, hava güzel dedi, havuzun kenarında otururken kapı çalındı, bey geldi, hemen hanım beni havuza attı, havuzdaki kabaklardan bir tane başıma giydim, bey de havuzun başına geldi, hanım beyin elinde çok para görünce nişan atalım dedi, kim kabaklara vurursa paraları o alsın. Bey attı, hanım bey attı diye bağırdı, ben de başımdaki kabağı salladım, bey vuramadı, hanım attı, bey hanım attı diye bağırdı, kabağı iyi tuttum, hanım vurdu, paraları aldı, bey de hanımda fenalık göremeyince çıkıp gitti. Hanım da paraları bana verdi. İşte paralar der. Adam paraları görünce anlar ki hanıma verdiği paralar, bunları hanımın verdiğine kanaat getirir. Akşam olur, evine gelir.

— Yarın akşam benim bir arkadaşım var, yemeğe gelecek, kardeşlerin de gelecek, der. Erzurum dilberini akşam yemeğe getirirler, hanımın kardeşleri de gelirler. Yemekten sonra kahvelerini içerler, Erzurum dilberine :

— Erzurumdanberi gördüğünü anlat derler. O da başlar anlatmaya, anlatırken efendi geldi, hanım beni havuza attı diyeceği esnada hanım hemen pencereden Erzurum dilberine görünür. Evin de bir pamuk kedisi varmış, Erzurum dilberi her geldiği zaman bu kediyi severmiş, o hanım beni havuza attı derken hanım kediyi içeri atar, kediyi tanıyan Erzurum dilberi :

— Başımda kabak uyandım kalktım ki, sabah, Erzurumdanberi gördüğüm hep rüya, der. O zaman hanımın kardeşleri beyi öldürürler, Erzurum dilberi de o güzeli alır.

İhsan Hamamî

SAFRANBOLUDA BİR KÖYLÜNÜN HAYATI

IV

Kına yakma günü eline verilip yüzüne kapatılan siyah yazmayı tekrar yüzüne kapatmış, iki, üç aylık evlilik hayatının verdiği zevki ve bundan sonra evlilik namına çektiği acıların yasını tutar, kına günü yalandan akan yaşlar artık sahileşmiştir. Gelini burada bırakarak delikanlıyı yolda takip etmeği ve İstanbulda iş hayatında görmeği tercih ediyorum. Kocası iş hayatına çıktıktan sonra gelinin üç, beş yıl köyde geçirdiği muztarip yaşayışı da bu fasıl bitince anlatarak köye döneriz.

Safranboludan İstanbula bu hikâyesini anlattığımız zamanlar iki yol vardı, Bartın yolu denizden, Gerede yolu karadan. Karadan Safranboludan hareket eden bir yolcu birinci günü Viranşehir (Eskipazar), ikinci gün Gerede, üçüncü gün Bolu, dördüncü gün Düzce, beşinci gün Hendek, altıncı gün Adapazarı, yedinci gün trenle İstanbula varır.

Biz yolculuğu bu uzun karadan değil, Bartından kısmen kara ve kısmen de denizde yapacağız. Bu suretle tarihte hanların ehemmiyetini anlatmış olacağımız gibi iptidaî deniz yolculuklarını da görmüş ve tesbit etmiş olacağız.

Birinci gün yol hanlarının kahvelerinde mola verilerek öğleye doğru esaslı olarak ya kırda veya bir han kahvesinin önünde konak verilir, yolda konak vermek tabiri yemek yemek mdeketir. Yemek bir saat kadar sürer, yolculuk tekrar başlar, akşam karanlığı bastırmadan ilk rast gelinen handa kalınır. Han!... Otomobiller yokken, yollar muntazam değil iken eski devrin başlı başına hususiyetler arzeden yol otelleridir. Hancılar, dünyanın en mesut adamlardır. Onlar dağ eteklerinde, su kenarlarında kurdukları hanların içinde ömürlerini harcarken her gün bin türlü insanı karşılar, ağırlar, yatırır, kaldırır, pratik, mültefit hayat adamlarıdır. Han, altında büyücek bir kahvehanesi, üstünde bir sofa iki oda veya üç oda, bir sofadan ibaret binacıklardır. Bu odaların biri zengin yolcular için yataklı, yorganlı, ikincisi yataksızdır. Akşam oldumu her sınıf yolcu hanın kahvesinde birleşir, artık gurbet acısı, evlât, karı iştiyakı, bir kısmı köyüne dönen mesut insanlar, bir kısmı köyünden ayrılan muztariplerin teşkil ettiği bu kalabalık han âleminde her yolcu tabiî bir şair olur. Harp menkıbelerinden, İstanbul hatıralarından, gidiş gelişlerden, her şeyden bahsedilir. Bu söyleyen ve bülbülleşen kalabahk kafile için-

de söylenmiyen, dinleyen ve için için ağlayan on dört yaşında evlendirilen ve düğün parasını kazanmak, borcunu ödemek için üç aylık karısından, büyüdüğü köyünden, anasından, babasından ayrılan toy delikanlı hep o gideceği meçhulün muadelesini, ayrıldığı köyün yeşil yamaçlarını, karısının ilk gerdeğe girdikleri gün birbirine sarılıp kalma hususunda verdiği sözü, o zevk içinde geçen hayat dönemecinin birinci noktasında kafasını dolaştırır.

Evet o karısına söz vermşiti, kendisini sevecek, ondan başka kimseyi sevmiyecek, yalnız karısı anasına, babasına hürmet ederse, kız kardeşlerini incitmez, kendinden evvel evlenen ağasının karısına, evin büyük gelinine saygı gösterirse (!...) karısı da; kocasının sevgisini muhafaza etmek için bütün istediklerini yapacağına kocasına söz vermişti .

Evlenirken çocuğa yapılan telkin budur. Gerdeğe girerken sağdıcın yapacağı nasihat hep bu esaslar dahilinde dönüp dolaşır, köy içtimaiyatında ana, baba ailenin temelidir. Onlar ağacın kökü mesabesindedir; kök sökülür, kesilirse nasıl ağacın dalı, budağı, yaprağı çürür, dökülür. İşte ana, babaya karşı karının tesiri altında kalıp hürmet etmiyen evlât da, ayni âkibete maruzdur. Bu terbiyeyi alan delikanlı yolda daldığı bu düşünceyi anasından ve babasından gelecek mektupların neticesine kadar devam ettirir.

Handa konuşmalar biter, her yolcu peykenin bir köşesine minder, yastık, yorgan, nesi varsa serer, yatar, zengin yolcular daha evvel odaya çekilip ocağı yakar, minder başında kahvelerini hancıya pişirterek keyf çatarlar... Bu zengin yolcular, ekseriyetle İstanbul dönüşü yapanlar...

Ertesi gün bermutat atlara binilir, yola düzülünür ve akşama doğru «Bartın» a varılır. Bartına gelmekle iş bitmez, artık havaların düzgün gitmesini ve vapurun gelmesini Bartın hanlarında bazan beş, bazan on gün beklemek lâzımdır. İşte bunun için Bartında o devirlerin yadigârı olarak, 20-30 odalı büyük taş hanlar yapılmıştır. Nihayet vapurun geldiği ilân olunur, sabahleyin kafileler yolcuyu denize ulaştıracak olan dere kenarında toplaşırlar, dörder, beşer sandallara binerler... Derede sandallar kürekle çekilmez, sandalcının biri içeride oturup dümen kullanır, ikisi de dere kenarından yürüyerek sandala bağlanan ipi çekerler, bu sandal yolculuğu derede dört saat devam eder. Gürgen boğazı denilen denizin ağzına gelince iki tarafı zümrüdin ormanlar, kıyıları yeşil çimenlerle muhat olan Boğazdan Karadeniz bütün vüsat ve azametile görünür. Şayet biraz deniz olursa bu kayıkların açıkta duran vapura yanaşabilmesi çok müşküldür. Sandalcıların, işlerindeki meharet ve mümaresesi, yabancı ve ilk yolcuların ah ve enini içinde kayığı vapurun dik merdivenine yanaştırır. Denizin sert dalgaları arasında yolcular birer birer merdivene atı-

lır, sonra da eşyalar çıkarılır, işte İstanbulda para kazanmağa giden delikanlının hatırasından bu heyecanlı anda, köyü de, karısı da, anası, babası da hep silinir, hayat mücadelesinin ilk basamağı, dik vapur merdiveninde başlar !..

Vapur Sirkeci rıhtımına veya Galata tarafına yanaşır, kayıkçılar vapurun dört bir tarafını sararlar, herkes bir kayığa atlayıp esasen acemi olmadıkları yollarını tutarlar. İlk defa İstanbula gelen delikanlı bir hemşehrisinin yardımile Tahtakale kahvelerinden birine gelir. Artık bir iş buluncaya kadar, bu kahve onun gece peykelerinde yatacağı, gündüz sabahtan akşama kadar oturup iş bekliyeceği yerdir. İş çıkıncaya kadar cebindeki köyden aldığı para biterse kahveci veresiye verir. İşte her gün fırıncı ve börekçilerin gelip, hamurkâr, pişirici, tezgâhtar, çırak aradıkları bu kahveler Safranboludan gelen köylülerin piyasasıdır.

Anadoludan ilk defa gelen delikanlının yapacağı ilk iş bir parça okumak, yazmak biliyorsa yamaklık, tezgâhtar yamaklığı, ustalığa namzet bir payedir, yok okumak, yazmak bilmiyorsa çıraklıktır. Çıraklıktan işe başlayan genç, pasa çeker, bakkallara, şubelere sırtında küfe ile ekmek taşır, fırın yakar, kabiliyetine göre üç beş yıl çıraklıkta çalışıp, pişiricinin gözüne girerse ona bazı maddî fedakârlıklar mukabilinde pişiricilik öğretilir. Bu öğrenme geceleri pişiricinin yaktığı ve saldığı ekmeği angarye olarak çıkarmakla başlar, yavaş yavaş ağızlar doldukça pişirici ağız taraflarına bir veya iki pasayı talebesine nezareti altında saldırır ve böyle böyle bir kaç yılda teferruatını öğrendiği işi 2-3 ayda öğretir. Artık pişiricidir. Fırında bir pişirici, tezgâhtar yarısı, bir tezgâhtar usta yarısı demektir. Pişiriciliğe heves etmiyen çırak hamur odasına alınır ve kapakçılıkla orada işe başlayıp bir kaç yılda ancak yardımcı bir kaç yılda yardımcılıkta çalıştıktan sonra hamurkâr olur.

Tezgâhtar yamaklığı ile işe başlayan okur yazarlar bir kaç yıl yamaklık yaparlar.. Bunlar, tezgâhtarın her işine yardım ettikleri gibi, çırak vazifeleri de görürelr, gece kalkıp fırın yakmak, bakkallara küfe ile ekmek taşımak, icabında fırından çıkan ekmekleri raflara dizmek, tablaya çıkmak, Bayat pazarına ekmek getirip satmak, tezgâhların akşamları bozuk parasını saymak, bakkallardan gelen parayı hesaplayıp teslim almak, mahalleden veresiye toplamak, defter üzerinde tezgâhtarın hesaplarına yardım etmek hep yamağın vazifesidir. Ayni zamanda iyi bir tezgâhtar ve anlayışlı bir usta olmak isteyen bir yamağın pişiriciliği öğrenmesi de başlıca gayesidir. Çünkü pişiricilik bilmeyen bir tezgâhtar tam tezgâhtar ve iyi bir usta olamaz. Pişirici kaçar, hastalanır, hemen pişirici getirmek mümkün olmazsa bu işi tezgâhtar yapabilmelidir. Ustada bizzat ekmek pişirebilmelidir. Bir fırının günülk işi yevmî bir gazete çıkışı

gibidir. İyi, ekmekçi ustası Ahmet Mithat Efendi gibi tek başına gazete çıkarabilecek kadar mesleğinin ehli olmalıdır. Çünkü tek başına icabında fırınını hiç olmazsa bir kaç saat idare edemiyecek ustanın, haber vermeden iş bırakan işçilerin azizliği karşısında işile beraber bütün sermayesi de bir anda heder olur.

Fırınlarda işçi kıymeti hiçtir. Usta bugün getirdiği bir takımı [1] yarın başka bir takımla değiştirir, bugün aldığı bir tezgâhtarı veya pişiriciyi hemen ertesi gün çıkarır. Bazan da takımlar hep birden haber vermeksizin ustaya kızarlarsa işi terkederler, bu hal pişirici ve tezgâhtarlar arasında da vakidir.

İşte köyünden para kazanmak, borcunu ödemke için gelen delikanlı 3 - 5 yıl borcu bitinciye kadar çırak veya yamaklıkta çalışır. Geceleri esasen bu devrede uyku uyumak bu kısma pek az nasip olduğu için bunların yatakları ve yatacakları muayyen yerler yoktur, bazan hamur odasında pasaların üzerinde, bazan tezgâhta, bazan da mevsime göre rastgeldikleri yerde yatıp kalkarak vakit geçirirler ve katırcıdan katırcıya gelen mektubu göz yaşlarını pasa tahtalarının üzerine sindirerek başlarının altına korlar.

Katırcı, Safranbolu köylülerinin gayri resmî postacılarıdır, onlar mektup getirirler, İstanbuldan köye, köyden İstanbula hediye getirip götürürler. Para havaleleri yaparlar... Onların vazifesi köyle şehir arasında her çeşit mutavassıtlıktır.

Her ay İstanbulda beklenen katırcı dönüşlerinin köylere varışı köyde de çok heyecanlı ve ehemmiyetli bir hâdise teşkil eder.. Sırası gelmişken köye katırcı dönüşlerini anlatalım. Ağızdan ağıza katırcı gelmiş, katırcı gelmiş haberi bir gazete ilânından daha evvel köyün ses, soluk işlemiyen ince deliklerine kadar ulaşır Katırcının yükü açılacağı gün sabahtan kadın, erkek, çoluk çocuk herkes katırcının kapısı önünde toplanır, yükler açılır, üzerleri okunup sahiplerine dağıtılır.

Katırcılar İstanbulda Tahtakale kahvelerine yerleşir, köyden getirdikleri hediye ve mektupları sahiplerine tevzi ederler. İşte çıraklık yapan delikanlının biricik medarı tesellisi katırcının getirdiği bir torba tarhana, bir ölçek yağ veya pekmezdir !..

***

---

[1] Fırınlarda müstahdem hamurkârlar bir işe gelirken kapakçı yardımcılarını da beraber getirirler bir takım bir hamurkâr iki yardımcı ve bir kapakçıdan ibarettir.

Köye dönüş — Köye dönmeğe karar verilen, verilen diyorum, çünkü bir delikanlı kendi başına köye dönmeğe mezun değildir. Onun ustasını ve tezgâhtarı vasisidir. Borçları haftalıklarından tedricen çalıştığı üç, beş yıl içinde ödenmiş, ustasında da bir miktar parası birikmiştir. Çünkü kendisi de ayni derecattan geçerek bu payeye ualşmıştır.

— Ah artık Ahmet sen köye gitmelisin !

Çırak yıllarca hürmet ettiği ustasının ilk defa vaki olan bu iltifatına, sözle mukabele etmez, boynunu büker, gülümser. O günden itibaren artık esasen uykusuzluğa alışan delikanlı da üç, beş saatlik uyku da yerini kaybeder. Usta vapurun gideceği günü öğrenmiştir. Hareketinden bir iki gün evvel çırağın çalıştığı müddetçe istihkakından ödenen borcunu hesap eder. Artan parasını gösterir ve onu alır, çarşıya getirir. İşte köyden şehre indiği gündenberi Tahtakale kahvesile çalıştığı fırında, ekmek taşıdığı bakkallardan başka bir yer görmiyen delikanlı o gün ustası ile, Yenicami, Kapalıçarşı, İstanbul içindeki başlıca alışveriş yerlerini görür. O gün sandıklar alınır, eşyalar mübayaa edilir, her şey hazırlanır, vapur kalkacağı gün usta çırağını vapura kadar getirir, biletini alır, artan parasını verir ve gözü önünde yolda sarfetmesi lâzım gelen parayı ayırarak artan kısmını hiç kimsenin çalamıyacağı ve düşmiyecek sağlam bir yerine yerleştirir, vapur kalkıncıya kadar bekler ve çırağını okşar, onu selâmet temennilerile uğurlar, vapurdan ayrılır ve ayrılır ayrılmaz da, kendi cebinden oğlun geliyor diye babasına bir telgrafla haber verir.

Bu dönüş pek zevklidir. Bütün çekilen zahmetler, yapılan işler unutulmuştur. Çünkü çalıştığının mukabili koynunda ve altındaki sandıktadır. Bütün düşüncesi bir saat evvel Fatma kıza kavuşmak, üç aylık evli iken bıraktığı karısına çektiklerini, göz yaşları içinde anlatmak, yeni elbiselerini alıp köy kahvesine gidip gelmek, saf çocukluk hayatının geçtiği kırlarda av yapmak... hülyalı rüyalar içinde geçen bir kaç gece köy yolculuğu...

Telgrafla oğlunun geleceği haber verilen baba, ana, karı, kardeş sevinç içinde hazırlıklar yaparlar. Hasret günleri bir müddet için hitama ermiştir.

Yolcunun köye indiği gece ev sabahlara kadar dolup boşalır.. Ayni gittiği gece olduğu gibi bu sefer de gelen ihtiyar kadınlar, genç gelinler, çocuklarından, kocalarından haber sorarlar. Haber verilse de verilmese de bu âdettir...

Ertesi gün, üç, beş yıllık ayrılık ve İstanbula gidip gelmedeki görgü farkı içinde yeni elbiselerini ve ayakkaplarını giyerek köyün kahvesine gider. Köyde kahveden içeri giren herkese bütün kahvede bulunanların ayrı

ayrı selâm vermesi âdettir. İstanbullu ilk günler kılık, kıyafet itibarile herkesten ayrı bir vasıf taşır, lâkin bu ayrılık bir, iki hafta içinde birleşir, sende sen, bende ben olurlar. Böyle İstanbul dönüşleri yapan delikanlıların etrafında köyden ayrılmayan ve her yeni gelenin koltuğunda yaşamasına alışan tufeylî yaradılışlı gençler bulunur. Bunlar akşam, sabah cebinde beş, on kuruşu bulunan İstanbulluyu rahatsız etmeler, onu rakı âlemlerine, kız oynatmağa davetler tevali eder.

Kız oynatma — Anadoluda pek az yerlerin kendini kurtarabildiği bu âdet içtimaî bir yaradır. Köy içtimaiyatını tetkik ederken bu mevzuu da ihmal etmek mümkün değildir. Hız oynatma köylü zevkine hulûl etmiş, onun içine işlemiş, terkedilmez hale gelmiş bir derttir.

Kız; bu zavallılar, elden ele, köyden köye, dağdan dağa dolaşarak gençliklerinde yaptıkları günahın acısını ya bir hançer darbesi, ya bir kurşun parçasile ve hayatlarile ödeyinceye kadar dolaşırlar. Girdiği kötü hayattan dönmek imkânını bulamıyan ve hayatları da pek kısa süren bu biçarelerin ekserisinin bu yaşayışa düşüşlerini tetkik edelim...

Beş, on evli bir köyde güzelce doğan bir kız, güzelliğinin ve gençlik hislerinin galeyanda bulunduğu sıralarda köy terbiyesine uymayan bazı hafiflikleri civar köylerde şayi olur. Bu duyulan kız esasen civarda eksik olmıyan haşarı gençler üzerinde tesir eder, kaçırmak !

— Kaçıralım mı ?

— Kaçıralım !

Tertibat alınır. Kız evvelce bazı vasıtalarla elde edilmeğe çalışılır, bir günde ya pınardan su doldururken, ya çayda çamaşır yıkarken, veya bahçeden sopa taşırken bir atın terkesine alınarak dağa çıkarılır. Artık kız kaçırılmış, aileyi ebediyyen devam edecek bir matem istilâ etmiş, soya sopa silinmez bir kara sürülmüştür. Bu zavallının bir daha köyüne, evine dönmesine, dönse de köy içtimaiyatına göre ana, baba şefkatinin bu biçareye yâr olmasına imkân ve ihtimal yoktur.

Kaçırılan kız, ilk kaçırıldığı adamlar tarafından, ilk önce köyden köye dolaştırılarak oynatılır. Bir müddet sonra da, bir bedel mukabilinde başka köylerin delikanlılarına satılır. Bu kız elden ele, köyden köye ve dağdan dağa dolaşarak hayatını en gayri tabiî şartlar içinde harcar.

(Arkası var) **M. Enver Beşe**